

Osmanlı Devleti'nde Modern Bir Okul Projesi: Müze-i Hümâyûn Mektebi

A Modern School Project in Ottoman State: Müze-i Hümâyûn (Imperial Museum) School

İbrahim Serbestoğlu* - Turan Açık**

Özet

Bu makalede Osmanlı modernleşmesinin iki önemli alanını oluşturan müzecilik ve eğitimin bileşkesi; Müze-i Hümâyûn Mektebi incelenecektir. Nizamnamesi Padişah tarafından 1875'te onaylanan okulun, müzecilik ve eski eserler konusunda uzman yetiştirilmesi planlanmaktaydı. Avrupa ülkelerindeki müzelerin durumu, Osmanlı topraklarından çıkartılıp yurtdışına götürülen eski eserler ve bunların Osmanlı topraklarındaki "gayr-ı medenî" konumları, böyle bir okulun varlığını zorunlu kılmıştı. Ayrıca eğitimin modern dönemdeki fonksiyonu doğrultusunda bu alanda pratik ve teorik donanımına sahip bir Osmanlı zümresi oluşturulacaktı. Ancak bir türlü faaliyete geçemeyen müze mektebi, daha kapsamlı bir müfredata sahip olan Sanayi-i Nefise Mektebi'nin kuruluşu ile gereksiz konuma düştü. Yine de bir modernleşme teşebbüsü olarak Müze-i Hümâyûn Mektebi projesi, Osmanlıların bu dönem içerisinde buldukları zihinsel durumu yansıtmaya açısından hayli önemli idi.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, Eğitim, Müze, Eski Eserler, Modernleşme

Abstract

In this article, we are going to research Müze-i Hümâyûn school which is the combination of museology and education which are two important fields of Ottoman modernization. The school documents of constitution of which were approved by the Sultan in 1875 was planned to educate experts related with museology and ancient piece of arts. The status of museums in European countries, the pieces of art that were taken out of Ottoman land and taken to other countries and the uncivilized status of these in the Ottoman land, made the existence of such school a necessity. Besides an Ottoman rank having practical and theoretical implement would be formed in direction of function of education in modern period. However the museum school which could not be activated became unnecessary after the establishment of Sanayi-i Nefise (Excellent Industry) School which had a wider range of syllabus. Nevertheless Müze-i Hümâyûn School project which was a modernization attempt was important in terms of reflecting the mental status of Ottomans in that period.

Key words: Ottoman state, education, museum, old pieces of art, modernization

Giriş: Atık ve Antik Kavramları Işığında Modernleşme, Müzecilik ve Eğitim

Asâr-ı atıkanın muhafaza ve teşhir edileceği yer olan Müze-i Hümâyûn'un Osmanlı'da 19. yüzyılın ortalarında kurulması; kurucusu Fethi Ahmed Paşa'nın batıya dönük bir şahsiyet olması¹; ayrıca medenî ülkelerde müzelerin varlığı

* Yrd. Doç. Dr. Amasya Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü.

** Yrd. Doç. Dr. Amasya Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü.

¹ Wendy. M. K. Shaw'ın belirttiği gibi müzenin kurucuları ve ilk yöneticileri ya Avrupalıydı ya da

Görüş

Akademik
Bakış

157

Cilt 6 Sayı 12
Yaz 2013

üzerinden Osmanlı'da da müzenin gerekliliğine dair kanaat, Osmanlı modernleşmesi ve müze arasında doğrudan bir ilişki olduğuna işaret etmektedir. Nitekim imparatorlukta, modernleşme bağlamında bir adım atılmış ve 1846 yılında müze teşkil edilmişti. Daha sonra müzenin geliştirilmesi için birçok çaba sarf edildi. İşte bu çabalardan birisi de müze bünyesinde bir mektep açılması idi. Müze mektebinin vereceği eğitim seküler mahiyette olup, daha çok antik tarihin² ve dolayısıyla antik eserlerin üzerinde yoğunlaşacaktı.

Avrupa'da da müzelerin kuruluş aşamasına tekabül eden Rönesans döneminde, eskinin ve diriltilmesi gerekenin antik dönem olduğu görülmüyordu. Nitekim Peter Burke, "*babalarının yaşadığı çağa coşkuyla isyan eden oğullar*" olarak nitelendirdiği Rönesans insanının, kendi babalarının yaşadığı çağ olan "*Ortaçağ*"ı sık sık eleştirdiğini ve ona birçok olumsuz özellik atfettiğini ifade etmektedir. Öyle ki uzak geçmişe gereğinden fazla önem yükleyip, yakın geçmişi göz ardı eden Rönesans insanı, antikiteye yoğun bir hayranlık duymaya başlamıştı. Bu nedenle Rönesans toplumu yeniden doğuşun kaynağı olarak kendisini antikitede konumlandırmıştı.³ Elbette Osmanlı'da da böyle bir konumlandırma olduğu ifade edilmemektedir. Fakat müzenin kıymetli eserlerin muhafaza ve teşhir edildiği yer⁴ olduğu gerçeği göz önünde bulundurulduğunda, kıymetin antik tarihle eşleşmesi arasındaki paralellik, Osmanlı'daki bir zihniyet dönüşümüne işaret ediyordu. Bu nedenle modernliğin Rönesans'tan itibaren müzeye olan vurgusu Osmanlı'da da karşılığını bulmuş oluyordu.

Müzenin modernite içindeki bu konumuna ve bunun Osmanlı'da bulduğu karşılığı baktıktan sonra, şimdi, eğitim hususunda modern zihnin takındığı tavır ortaya koymak gerekmektedir. Zira makalede işlenecek asıl husus müze idaresine bağlı olarak kurulması tasarlanan mekteptir.

19. yüzyıldan itibaren eğitim, sosyal mühendisliğin en önemli araçlarından birini teşkil etmeye başladı. Geleneksel dünyadan modern zamana geçişle birlikte "*siyaset yoluyla toplumu dönüştürme*" yerini, "*eğitim yoluyla insanı*

Avrupa'da uzun yıllar yaşadıkları için Osmanlı kimliğine ilişkin algıları ve tasavvurları "çeşitlilik" kazanmış kimselerdi. Nitekim Fethi Ahmed Paşa da, 1833'de Moskova, 1834-36'da Viyana, 1837-39'da ise Paris elçiliği görevlerini yürütmüşü. Son görevi esnasından ise Kraliçe Victoria'nın taç giyme töreninde Osmanlı İmparatorluğu'nu temsil etmek için Londra'ya gitmişti. Yine modern Avrupa tarzı tesisler olan çelik ve porselen fabrikaları kurdu. Onun modern organizasyon tarzları hakkındaki bilgisi, Osmanlı müzelerine ilişkin daha sonraki çalışmalarında da etkili oldu. Wendy. M. K. Shaw, *Osmanlı Müzeciliği: Müzeler, Arkeoloji ve Tarihin Görselleştirilmesi*, çev. Esin Soğancılar, İstanbul 2004, s. 43-45. Fethi Ahmed Paşa hakkında ayrıca bkz. Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, C. 2, haz. Nuri Akbayer, İstanbul 1996, s. 522-523; Ömer Eğecioğlu, "Kraliçe Victoria'nın Taç Giyme Töreni ve Fethi Ahmed Paşa", *Toplumsal Tarih*, S. 211, (2011), s. 2-6.

² Antik tarihten kastımız, Eski Yunan ve Roma tarihleridir. Nitekim müzeye alınacak öğrencilerden istenen kaynak diller Eski Yunanca ve Latince'dir.

³ Peter Burke, *Rönesans*, çev. Özkan Akpınar, İstanbul 2000, s. 10.

⁴ Öyle ki P. Burke, müzeyi, yarı-dinsel nitelikteki sanatsal eserlerin dikkatle korunduğu "modern tapınaklar" olarak nitelendirmektedir. Peter Burke, *Rönesans*, s. 11.

Gözy

dönüştürme"ye bıraktı. Böylece yeni bir eğitim (seküler eğitim) anlayışıyla modernist seçkinler ve modernliğe uyum sağlayacak kitleler yetiştirmek hedeflendi.⁵ İşte modernleşme aşamasında bulunan Osmanlı'da da, modern dünyanın bilgisine vakıf bir zümreye ve yönetici sınıfa ihtiyaç vardı. Osmanlı modernleşmesinin bir yönü olan ve çalışmamıza temel teşkil eden müze özelinde görünen de, bunu temin edecek bir zümrenin yetiştirilmesi için sarf edilen çabaydı.⁶

Bu makale kapsamında, modernitenin iki önemli göstergesi olan müze ve eğitim konusunun birleştiği bir teşebbüs olarak Osmanlı Devleti'nde teşkil edilmeye çalışılan Müze-i Hümâyûn Mektebi incelenecektir. Bu bağlamda müzenin kuruluş gerekçeleri hakkında belgelerin bize gösterdiği pratik nedenlerin yanında, bunların arkasındaki zihinsel algı biçimi de elden geldiğince irdelenmeye çalışılacaktır.

Müzeciliğin Tarihine Kısa Bir Bakış

Anadolu ve çevresi, tarihin ilk dönemlerinden itibaren pek çok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Buna bağlı olarak da yer altında ve üstünde sayısız tarihi eser mevcuttur. Bu eserlerin çıkartılması, sergilenmesi ve korunması yaklaşık iki yüz yıldır Türklerin üzerinde yoğunlaştığı konulardan birisidir.

Türkler, Anadolu'ya geldiklerinde Konya'da bir höyüğün etrafını surlarla çevirerek prototip bir "müze" yapmışlardı.⁷ Elbette bu "müze" modern anlamda bir müzeyi ifade etmiyordu. Nitekim bunu çok da geliştirme çabasına girmediler. Muhtemelen bu "müze" tarihe saygıdan hareketle, var olan tarihî eserlerin korunması amacına yönelikti. Yani normal olduğu üzere herhangi bir modern zihniyetin eseri yoktu. Sadece pratik bir koruma duygusu ile hareket edilmişti.

Osmanlı Devleti'nde 19. yüzyıla kadar tarihî eserler iki şekilde koruma altına alınıyordu. İlki, eserlerin depolarda saklanması; ikincisi ise yeni inşa edilen yapılarda "tarihî eserlerin" kullanılması şeklindeydi. Tarihî eserin yeni inşaatlarda kullanılması ilkel bir tarihî eser toplama bilincinin ürünüydü⁸ ve Osmanlı toplumunda sıkça görülüyordu.⁹ Bununla birlikte eski eserler dükkânlarda yok pahasına satılıyor ve her hangi bir kısıtlama olmadan yurtdı-

⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. Bedri Gencer, *İslam'da Modernleşme 1839-1939*, Ankara 2008, s. 725-737.

⁶ Selçuk Akşin Somel'e göre, Osmanlı Devleti'nde eğitimin modernizasyonunun temel gerekçelerinden birisi, ihtiyaç duyulan pratik ve pozitif bilgilere sahip yönetici bir kuşak yetiştirmektir. Eğitimin yaygınlaşması da ekonomik ve sosyal gelişme için bir araçtır. Bkz: Selçuk Akşin Somel, *Osmanlı'da Eğitimin Modernleşmesi (1839-1908) İslamlaşma, Otokrasi ve Disiplin*, İstanbul 2010, s.80.

⁷ Semavi Eyice, "Arkeoloji Müzesi ve Kuruluşu", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, c.6, s. 1596-1603.

⁸ Wendy M. K. Shaw, *Osmanlı Müzeciliği*, s. 26.

⁹ Gürsoy Şahin, "Avrupalıların Osmanlı Ülkesindeki Eski Eserlerle İlgili İzlenimleri ve Osmanlı Müzeciliği", *AÜDTCF. Tarih Araştırmaları Dergisi*, S.42, Eylül 2007, s.105-106.

Gazi

Akademik
Bakış

159

Cilt 6 Sayı 12
Yaz 2013

şına çıkartılıyordu.¹⁰ Eski paralar ise bazen ağırlık olarak kullanılıyor bazen de eritilerek kupa yapılıyordu.¹¹

Osmanlı coğrafyasında seyahat eden Batılı gezginlerin özellikle tarihî eserlerin bulunduğu bölgeleri gezip, anılarında buralardan bahsetmeleri bir bilgi ve bilincin eseri idi.¹² Batı ülkelerinde eski eserlerin incelenmesi, korunması ve sergilenmesine yönelik bu bilgi ve bilinç eskiye dayanmakla birlikte Rönesans'la artmıştı. Batı'da Rönesans'la birlikte halka açık müzeler açıldı, müzeciliğe dair el kitapları hazırlandı.¹³ 17. yüzyıldan itibaren de Avrupa'nın pek çok ülkesinde hukukî düzenlemeler yapıldı. İtalya'da papalık kararıyla eski eserlerin yurtdışına çıkışı ve mermer işçilerinin, üzerinde yazı veya kabartma olan mermerleri işlemeleri yasaklandı.¹⁴ Danimarka'da 17. yüzyılın ikinci yarısında eski eserler bürosu kuruldu. 1752'de eski eserler üzerinde devletin hakkı olduğu kabul edildi. 1802'de de eski eserleri korumak için Kral Komisyonu oluşturuldu. Portekiz, 1721'de eski eserlerin korunmasına dair kanunu kabul etti. 1840'ta ise aslına uygun olmayan restorasyonları yasaklayıcı bir karar aldı. Almanya, 1844'te restorasyon işlerine gözlemci göndermeye başladı. Avusturya ise 1850'de Eski Eserleri Koruma ve Araştırma Komisyonu'nu kurdu.¹⁵

Müze-i Hümâyûn'un Kuruluşu ve Donanımlı Eleman Eksikliği

Fethi Ahmed Paşa, 1846 yılından itibaren Aya İrini Kilisesi'nde eski silah ve eserlerden iki koleksiyon oluşturdu. Bu koleksiyonlara ülkenin her tarafından gelen değişik arkeolojik parçalar eklendi. 1868'de *Revue Archeologique*'de A. Dumont, bu müzeyi gelişmiş ve bakımsız olarak tasvir ederken, buradaki eserlerin tasnif edilmesi için Batılı bir arkeoloğun davet edilmesi temennisinde bulunuyordu.¹⁶

¹⁰ Lady Montagu, *Şark Mektupları*, İstanbul 1998, s.82-83.

¹¹ Emre Madran, "Osmanlı Devletinde "Eski Eser" ve "Onarım" Üzerine Gözlemler", *Belleten*, S.195, Ankara 1986, s. 505.

¹² 19. yüzyılın ilk yarısında biri rahip diğeri jeolog iki gezgin, Osmanlı topraklarında yaptıkları seyahatlerde gözlemlerini kaydetmişlerdi. Bu kayıtlarda tarihî eserlerin bulunduğu yerlerin özellikle gidilip incelendiği görülmektedir. Bkz: F.V.J. Arundell, *Discoveries in Asia Minor; Including a Description of the Ruins of Several Ancient Cities, and Especially Antioch of Pisidia*, London 1834; William J. Hamilton, *Researches in Asia Minor, Pontus, and Armenia; with Some Account of Their Antiquities and Geology*, London 1842.

¹³ Gürsoy Şahin, "Avrupalıların Osmanlı Ülkesindeki Eski Eserlerle İlgili İzlenimleri", s.102.

¹⁴ Görülebileceği üzere Avrupa'da da bu dönemde aynı Osmanlı'da olduğu gibi tarihî eserler ilk başlarda binaların yapımında vb. alanlarda kullanılmak üzere işlenebilmekteydi.

¹⁵ Ahmet Mumcu, "Eski Eserler Hukuku ve Türkiye", *AÜ Hukuk Fakültesi Dergisi*, c.26, S.3-4, Ankara 1969, s. 55-61.

¹⁶ Semavi Eyice, "Arkeoloji Müzesi ve Kuruluşu", s. 1597. 17. yüzyılda, Avrupa'da bulunan müzelerde de eserler tasnifsiz bir şekilde sergilenmekteydiler. Fakat aynı yüzyılda eserlerin tasnif edilerek sergilenmesine dair bir algı oluşmaya başlamıştı. Nesnelere düzenli olarak sıralamanın önemi, Samuel Quiccheberg'in "Yazıtlar"ı (1565), Jacques Oisel'in "Eski Sikkeler Hazinesi" (1677) ve John Elvey'nin "Madalyonlar Üzerine"si (1693) gibi bir takım kitaplarda da vurgulanmıştı.

Görüş

Akademik
Bakış

160

Cilt 6 Sayı 12
Yaz 2013

1869 yılında Dumont'un temenni ettiği gibi Galatasaray Lisesi muallimlerinden Britanya uyruklu Edward Goold müze müdürü olarak tayin edildi¹⁷. Osmanlı hükümeti, müzeyi *Müze-i Hümayûn* olarak tanımlamaya başladığı bu dönemde kendi tebaasından bir müdür tayin edememişti. Maarif Nazırı Safvet Paşa, Goold'un müdürlüğü esnasında en büyük destekçisiydi.¹⁸ Koleksiyonculuk merakı olan Safvet Paşa, müze işlerini de bakanlığının görevleri arasına almıştı.¹⁹ Bu dönemde, Avrupa başkentlerindeki gibi modern bir müzenin eksikliği sıklıkla dile getiriliyordu. "*Medenî devletlerin*" uzun zamandan beri müze açtıklarına vurgu yapılıyordu. Anadolu'da çıkartılan eski eserlerin yurtdışına götürülmesinden şikâyet edilerek bir çare bulunmasının gereği üzerinde duruluyordu. Safvet Paşa, yayınladığı genelge ile vilayetlerden arkeolojik eserleri toplamalarını ve düzgün bir biçimde paketleyip İstanbul'a göndermelerini istemişti.²⁰

Mahmud Nedim Paşa'nın sadareti döneminde, selefi Mehmed Emin Âli Paşa zamanında atanmış olan pek çok bürokrat görevden alındı. Görevden alınanlar arasında Müze-i Hümayûn Müdürü Edward Goold da vardı. Mahmud Nedim Paşa, Goold'un yerine Avusturyalı Terenzio'yu görevlendirdi. Ancak kısa süre sonra iktidar değişti. Ahmed Vefik Paşa Maarif Nazırı oldu ve Müze-i Hümayûn müdürü olarak Alman Philip Anton Dethier'i atadı.²¹

Dethier, Almanya'da arkeoloji eğitimi almıştı. 1847 yılında İstanbul'da arkeoloji çalışmalarına katılmıştı. Osmanlı coğrafyasındaki tarihî eserler hakkında bilgi sahibiydi. Üstelik Osmanlı'da müzeciliğin geçmişi ve bu konuda

Dolayısıyla bu dönemde "yöntemlendirme"denilen husus üzerinden eserler tasnif edilmeye başlanmıştı. Bu konu hakkında P. Burke, "*bu dönemde müzelerin kaçınılmaz görünen yükselişinin, yalnızca merakların genişlemesinin bir göstergesi olarak değil, Avrupa'ya Yeni Dünya'dan ve başka yerlerden sel gibi akan -timsahlar (alligators), armadillo'lar, tüylü saç şekilleri, yeni keşfedilmiş Mısır mumyaları, Çin porselenleri gibi geleneksel kategorilere sokulmaya direnen yeni nesnelerin yol açtığı bilgi bunalımı'yla baş etme girişimi olarak da açıklanmış olmasına şaşmamak gerekiyor*" demektedir. Peter Burke, *Bilginin Toplumsal Tarihi*, çev. Mete Tunçay, İstanbul 2008, s. 118. Dolayısıyla müzeciliğin gelişiminde sömürgeciliğin yani kıtalararası seyahatin önemli bir etkisi vardı. Başka dünyaların başka başka nesnelere ile karşılaşan Avrupalı, 17. yüzyılda teolojik anlamda yaşadığı bilgi bunalımının yanında bir başka bunalım ile de karşılaşmıştı. Bu nedenle söz konusu bunalımı aşmak için müzede bulunan eserleri tasnif etme girişiminde bulundu. Osmanlı'da ise bu dönemde herhangi bir bilgi bunalımından söz etmek mümkün değildi. Bu ise Osmanlı'da müzeciliğin ve eğitiminin neden geç bir tarihte başladığının nedenlerinden biri idi.

¹⁷ BOA. *Şura-yı Devlet*, 8/3.

¹⁸ Semavi Eyice, "Arkeoloji Müzesi ve Kuruluşu", s. 1598.

¹⁹ Müzenin Maarif Nezâreti bünyesine alınmasında, Safvet Paşa'nın şahsî koleksiyonculuk merakının yanında, müzeyi teşkil etmede gerekli bilgiyi sağlayacak maarifin önemi de gözetilmiştir denilebilir. Nitekim müze, Maarif Nezâreti'ne bağlandıktan sonra müzede bir mektep açılması kararlaştırılmıştır.

²⁰ Gürsoy Şahin, "Avrupalıların Osmanlı Ülkesindeki Eski Eserlerle İlgili İzlenimleri", s. 112-113.

²¹ Hüseyin, Türkseven, *Osmanlı Devleti'nde Eski Eser Politikası ve Müze-i Hümayun'un Kuruluşu*, (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi- Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Çanakkale 2010, s. 46-47.

Gazi

Akademik
Bakış

161

Cilt 6 Sayı 12
Yaz 2013

idarenin yaklaşımlarını gözlemlene imkânı bulmuştu. Eski eserler ve müzecilik konusunda eksikliklerin ne olduğunu biliyordu. Müze müdürlüğüne getirilmesinin hemen ardından, 1873'te Viyana'daki uluslararası sergide Osmanlı Devleti'ni temsil eden heyette yer aldı.²² Ertesi yıl Alman arkeolog Henrich Schliemann'ın Truva'dan çıkartıp, Yunanistan'a kaçırdığı eski eserleri geri almak için mücadele verdi. Atina'da açılan davayı, Dethier, Osmanlı Devleti adına takip etmişti. Dava, Osmanlı'nın beklediği gibi ilerlemedi. Sonuçta 50.000 frank karşılığında Osmanlılar ile Schliemann anlaşmaya vardı.²³

Henrich Schliemann'ın yurtdışına kaçırdığı eski eserlerin geri getirilememiş olmasının etkisiyle 1874 yılında Asâr-ı Atıka Nizamnamesi hazırlanarak yürürlüğe konuldu. Asâr-ı Atıka Nizamnamesi, eski eserin ne olduğunu tanımlarken, kazı yapmak için Maarif Nezareti'nden izin alınmasını zorunlu kılıyordu.²⁴ Ancak uygulama esnasında yabancı arkeologların veya define arayanların eski eser kaırmalarının önüne geçilemedi. Çünkü temel sorunlardan birisi olan donanımlı yerli eleman eksikliğinden, müdahale ve denetim yetersiz kalıyordu.

Donanımlı Eleman İhtiyacının Karşılanması İçin Bir Adım: Müze-i Hümayûn Mektebi

Anton Dethier ve seleflerinin yabancı uyruklu olmaları, aslında, Osmanlı Devleti'nin eski eserler ve müzecilik konusunda donanımlı eleman eksikliğinin en somut göstergesiydi. Müzeyle ilgilenenlerin yabancı uyruklu olmalarına bir de Osmanlı coğrafyasının hemen her köşesinde eski eserleri çıkartan yabancılar eklendiğinde müzecilikle uğraşan ve eski eserlerden anlayan Osmanlı tebaasının yok denecek kadar az olduğu görülür.²⁵ Üstelik Osmanlı Devleti'nde Robert Koleji, Arnavutköy Amerikan Koleji, Beyrut Amerikan Koleji gibi yabancı okulların ve Konya, Kayseri, İstanköy, Kudüs İdadileri gibi devlet okullarının eski eserleri sergiledikleri bölümler olmasına rağmen eski eser bilinci henüz gelişme aşamasındaydı.²⁶ Çünkü müzecilik için kendi tarihî iç dinamikleri üzerinden bir ihtiyaç hissetmemiş olan Osmanlılar, eski eserlerle ve bunların dünyayı algılayış biçimlerine etkisiyle, Avrupalı gibi 16. ve 17. yüzyıllarda karşılaşmamışlardı. 19. yüzyıla gelindiğinde 17. yüzyıla nazaran devletler arasın-

²² Hüseyin, Türkseven, *Osmanlı Devleti'nde Eski Eser Politikası ve Müze-i Hümayun'un Kuruluşu*, s. 47.

²³ Ufuk Esin, "19. Yüzyıl Sonlarında Heinrich Schliemann'ın Troya Kazıları ve Osmanlılar'la İlişkileri", *Osman Hamdi Bey ve Dönemi Sempozyum 17-18 Aralık 1992*, Yayına Hazırlayan: Zeynep Rona, İstanbul 1993, s. 179-191; Ali Sönmez, "Truva Hazinelerinin Peşinde Bir Hukuk Mücadelesi: Osmanlı Devleti ve Schliemann Davası", *OTAM*, S.29, Bahar 2011, s.215-228.

²⁴ *Düstur*, Tertip 1/Cilt 3, s. 426-431.

²⁵ İlber Ortaylı, "Tanzimat'ta Vilayetlerde Eski Eser Taraması", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, c.6, s.1599-1600.

²⁶ Süleyman Özkan, "Osmanlı Devleti'nde Eski Eser Koleksiyonculuğu", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 19/2, Aralık 2004, s. 68.

Gözy

Akademik
Bakış

162

Cilt 6 Sayı 12
Yaz 2013

da daha geçişken bir zihinsel ortamın baş göstermesinin de etkisiyle ve Batılı bilginin aktarılması üzerine “medenî” bir seviyeye yükselmek için müze eğitimi önemli bir şarttı²⁷.

Müzecilik ve eski eser bilincinin gelişmesinde önemli bir faktör, bu alanda “medenî ülkelerdeki” gelişmelerdi. Avrupa ülkelerinin önemli başkentlerinde uzun zamandan beri müzelerin varlığı Osmanlı idarecilerinin eksikliği hissetmelerine etki etmişti. Üstelik bu müzelerde Osmanlı topraklarında yapılan kazılardan yurtdışına götürülmüş değerli eserler de sergileniyordu. İngiltere ve Fransa’daki müzelerde Musul’dan götürülen tarihî eserler vardı. İngilizler, Kuşadası’nda yaptıkları kazılar sonucunda ortaya çıkan yeni eserleri de sandıklara yerleştirerek İngiltere’ye götürmüşlerdi. Osmanlı hükümeti bunu önleyememişti. Çünkü eski eserler konusundaki kısıtlamalar şahısları bağladığı halde devletler adına yapılan kazılar engellenemiyordu. Bütün gelişmeler Osmanlı Devleti’nin mükemmel bir müze binası ve kütüphanesine ihtiyacı olduğunu ortaya koyarken, en az bunlar kadar önemli bir eksik de eski eser ve müzecilik alanında yetişmiş elemandı. Nitekim müze binasının içindeki eserleri tasnif edecek ve kütüphanede bulunan kaynakları işlevsel hale getirecek bir zümre şarttı. Yine Osmanlı topraklarının muhtelif noktalarında kazılar yapılması icap etse yetişmiş yerli eleman bulmak imkânsızdı. Herhangi bir kazı olması durumunda başka ülkelerden eleman getirmek zorunda kalınacaktı. Bu temel gerekçeler Maarif Nezareti bürokratlarını somut ve uzun vadeli çözüm arayışına yöneltmişti. Bulunan çözüm, eski eserler alanında eleman yetiştirecek olan Müze-i Hümâyûn Mektebi’ydi.²⁸ On altı maddelik nizamnamesi hazırlanmış olan mektep, İstanbul’da açılacaktı. Müze mektebi, eski eserler ve eski paralar alanında eğitim verecek ve Maarif Nezareti’ne bağlı olacaktı. Okul binası Müze-i Hümâyûn binasının içinde olacaktı. Ancak müze binası yapılıncaya kadar Maarif Nezareti binasında eğitim verilecekti.²⁹

Müze-i Hümâyûn Mektebi gerektiğinde arttırılmak kaydıyla on iki öğrenciyle açılacaktı. Eğitim süresi iki yıl olan okula kabul edilecek öğrencilerin Fransızca, Eski Yunanca, Latince ve Türkçe dillerinin yanında Genel Tarih ve Coğrafyayı bilmeleri şarttı.³⁰ Okulda ise bu derslerle birlikte *Asâr-ı Atîka* ve *Meskûkât-ı Kadîme* dersleri verilecekti. Öğrenciler basit resim ve tasvirlerin alçıyla resmini ve fotoğrafını çıkartmayı öğreneceklerdi. Çeşitli taşlar hakkında da bilgi edineceklerdi.³¹

²⁷ Müze ve eğitim ilişkisi ve buna dair tarihteki uygulamalar için bkz: Melek Şahan, “Müze ve Eğitim”, *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, C.3, S.4, Güz 2005, s. 489-490.

²⁸ Basında *Asâr-ı Atîka Mektebi* olarak tanıtıldığı halde resmi belgeler ve nizamname müsveddesinde *Müze-i Hümâyûn Mektebi* veya *Müze Mektebi* olarak isimlendirilmişti. Biz de resmi belgelerdeki isimlendirmeyi kullanmayı tercih ettik.

²⁹ *Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Yıldız Esas Evrak*, 41/160, Nizamname Madde 1, 4.

³⁰ Kamil Su, *Osman Hamdi’ye Kadar Türk Müzesi*, İstanbul 1965, s. 73.

³¹ *BOA.Y.EE.* 41/160, Nizamname Madde 2-3,5.

Gazi

Akademik
Bakış

163

Cilt 6 Sayı 12
Yaz 2013

Müze okulunun eğitim ve idareci kadrosu taslak metinde toplam sekiz kişi ydi. Bunların altısı muallim ve ikisi idareciydi. Fakat yayımlanan nizamname bu sayı üçe düşürülmüştü.³² Muallimlere maaş olarak senelik 40.000 kuruş ve çeşitli ihtiyaçlarını karşılamaları için aylık 2.000 kuruş ödenecekti.³³

Muallimlerin yanında öğrenim süresinde okula devam eden öğrencilere de bazı masraflarını karşılamaları için 200 kuruş aylık ödenecekti. Maarif Nezareti, öğrencilere aylık verilmesine gerekçe olarak eğitim göreceğ öğrencilerin başka bir işte çalışamayacakları hususunu gösteriyordu. Cuma ve Pazar günleri dışında haftada beş gün eğitim verilecek olan okulda dersler 09-15 arasında yapılacaktı. 15'ten sonra iki saat de müzede eski eserler hakkında uygulamalı ders verilecekti.³⁴ Bazı günler dersin konusu tarihi paralara dair bilgiler olacaktı.³⁵

Okulda temel eğitimlerini alan öğrenciler, İstanbul'a yakın olan ve tarihî eserlerin varlığının bilindiğı bir mahalle gidip araştırma ve kazı yapacaklardı. Öğrendiklerini bir anlamda sahada uygulama imkânı bulacak öğrenciler, gruplara ayrılarak çalışacaklardı. Çalışmaları esnasında eski eser bulan öğrenci ödüllendirilecekti. Mükâfat eserin kıymetine göre değışmekle birlikte nakit paraydı.³⁶ Okulu bitiren öğrencilerin işi de hazırды. Müze-i Hümayûn Mektebi mezunları hem devletçe yapılacak kazılarda hem de araştırmalarda ve müzeye ait diğere işlerde istihdam edileceklerdi.³⁷ Okuldaki eğitimlerini yarıda bırakan öğrencilerden kendileri için yapılmış olan tüm masraflar tahsil edilecekti.³⁸

On iki öğrenci haricinde *asâr-ı atika* ve *meskûkât-ı kadîme* konusunda kendini yetiştirmek isteyenler devam zorunluluğuna uymak şartıyla okuldaki eğitim faaliyetlerine katılabilecekti. Ancak bunlar yirmi kişiyi geçmeyecek ve diğere öğrenciler gibi aylık alamayacaklardı. Okulu bitirmeleri halinde ise diploma almaya hak kazanacaklardı. Diplomalarının diğere öğrencilerinkinden farkı olmayacaktı. Bunlar da devletçe lüzum görüldüğü ve kendileri talep ettiğı takdirde istihdam edileceklerdi. Eski eserleri araştırmak için izin almış kişilerin yanında çalışabileceklerdi.³⁹

14 Şubat 1875 tarihinde Padişah tarafından onaylanan nizamname yürürlüğe girdi. Maliye Nezareti, Müze-i Hümayûn Mektebi için müze tahsisatına 90.000 kuruş aktardı.⁴⁰

Görüş

Akademik
Bakış

164

Cilt 6 Sayı 12
Yaz 2013

³² BOA. Y.EE. 41/160, Nizamname Madde 6; Kamil Su, *Osman Hamdi'ye Kadar Türk Müzesi*, s. 73.

³³ BOA. Y.EE. 41/160, Nizamname Madde 7.

³⁴ Dersler alaturka saate göre yazın *iki ile sekiz* arasında; uygulamanın ise sekizden sonra yapılacaktı. Bunun günümüzde karşılığı yaklaşık yukarıda ifade edilen saatler arasındır. Alaturka saat için bkz: Atilla Bir-Feza Günergün, "Ahmed Muhtar Paşa'nın Tasarladığı Taşınabilir Güneşsaati ve Kullanımını Açıklayan "El Basîtes Risalesi", *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*, X/2, 2009, s. 1-12.

³⁵ BOA. Y.EE. 41/160, Nizamname Madde 8-9.

³⁶ BOA. Y.EE. 41/160, Nizamname Madde 10-11.

³⁷ BOA. Y.EE. 41/160, Nizamname Madde 12.

³⁸ BOA. Y.EE. 41/160, Nizamname Madde 13.

³⁹ BOA. Y.EE. 41/160, Nizamname Madde 14-15.

⁴⁰ BOA, *Maarif Nezareti Evrakı(MF.MKT)*, 45/45.

Anlaşılabileceği üzere okulun müfredatı, “antik” kavramının “atık” kelimesiyle karşılandığının iyi bir göstergesiydi. Eski ve dolayısıyla kıymetli olan antik Roma ve Yunan geçmişi idi. Müze ve mektebi bağlamında eskinin antik tarihe ve nesnelere yönelmesi aslında oldukça önemli bir zihinsel değişime işaret ediyordu. Geleneksel Osmanlı için eskinin kıymeti daha çok dünya görüşü açısından şekillenmekteydi. Bu noktada eski, “kadîm” kavramı ile ifade edilmekteydi. Yani siyasal evreninin düzenini temin eden kadîm düşünce o an için yürürlüğünü muhafaza ediyorsa eski aslında bugünde varlığını muhafaza ettiği ve düzen kurucu bir rol oynadığı için sürekli referans alınan bir nokta idi. Nitekim “kanûn-ı kadîm” kavramı bunun kavramsal boyutunu temsil ediyordu.⁴¹ Hâlbuki şimdi eski, nesnelere teşmil edilmiş ve kıymet kazanan bu nesnelere üzerinden yeni bir dünya görüşünün aralanması hedefleniyordu.

Osmanlı Basınının Müze-i Hümâyûn Mektebi'ne Bakışı

Müze-i Hümâyûn Mektebi'ne nizamnamesinin yayımlanmasıyla birlikte basından eleştiriler gelmeye başladı. Basiret gazetesi, 30 Ocak 1875 tarihli sayısında, tarihin bilinmesinde eski eserlerin öneminden bahsederken, Avrupa devletlerinin müzecilik faaliyetlerini övgü dolu cümlelerle okuyucuya aktarıyordu. Ardından Osmanlı topraklarındaki eski eserlerin Avrupa'dan gelenlerce götürüldüğünden şikâyet ediliyordu. Gazete, Hariciye Nâzırının telkiniyle eski eserler konusunda memur yetiştirilmesi için bir okul açılması kararı alındığını bildiriyordu. Haberinde dikkat çeken detay, okula kabul edilecek öğrencilerin Mekteb-i Sultânî'den mezun olanlar arasından veya şartları taşıyıp dışarıdan başvuranlardan alınacağına dair herhangi bir ifade yoktu.⁴² Bu durum muhtemelen öğrencilerde aranan Fransızca, eski Yunanca ve Latince bilgisi ile

⁴¹ “Kadîm oldur ki ne zaman başladığını kimse hatırlamaz” şeklinde dile getirilen bu “kanûn-ı kadîm” düşüncesi hakkında bkz. Mehmet Öz, *Osmanlı'da “Çözülme” ve Gelenekçi Yorumcuları*, İstanbul 2005, s. 191-192. Nitekim kimsenin ne zaman başladığını bilmediği “kadîm”in kıymeti, aslında bugün cârî olup olmamasına bağlı idi. Dolayısıyla bir taraftan da oldukça aktüel bir kavrama işaret ediyordu. Kadîm düşüncesinin bu şekilde atık kavramına indirgenmesi ve nesneleştirilmesi olarak niteleyebileceğimiz modernleşme sürecinde ise atikin ne zamana ve varsa hangi şahsa, devlete, medeniyete tarihlendiği kıymetini arttıran en önemli unsurlar idi. Hâlbuki Osmanlı İmparatorluğu'nun geleneksel dönemi itibarıyla eski eserler de, kadîm düşüncesinin yaşanılan çağa etkisi ölçüsünde kıymetlenmesine benzer şekilde, yukarıda ifade edildiği gibi yeni yapılan binalarda işlevselleştiriliyorlardı. Yani eski bir eser, örneğin o zamanki ihtiyacı karşılayacak bir binada kullanılarak “atıl” bir halde durmaktan ziyade kullanılabilirlik noktasına taşınıyordu. Dolayısıyla onların eskiliği bir binanın yapımında sağladıkları fayda ölçüsünde kıymet kazanıyordu. Geleneksel dönemi itibarıyla Osmanlı'da eskiliğin bilhassa kadîm kavramı ekseninde söz-merkezli olmasına karşılık modern zamanla birlikte eskilik atık kavramı üzerinden daha çok nesneleştirilmişti. Nitekim P. Burke de, 17. yüzyılda Avrupa'da müzelerin ortaya çıkmasını daha az “söz-merkezli” bir bilgi anlayışının yaygınlaştığının açık bir kanıtı olarak sunmaktadır. Ona göre bu dönemde sözler kadar nesnelere de ilgilenmek yaygınlaşmıştır. Peter Burke, *Bilginin Toplumsal Tarihi*, s. 46.

⁴² “Asâr-ı Atika Mektebi”, *Basiret*, 30 Ocak 1875; Mustafa Cezar, *Sanatta Batı'ya Açılış ve Osman Hamdi Bey*, İstanbul 1971, s. 182.

Gazi

Akademik
Bakış

165

Cilt 6 Sayı 12
Yaz 2013

alakalıydı. Yani ğrenci olabilecek yeterli kapasiteye sahip talebelerin ancak Mekteb-i Sultânî'den yetişebileceği düşünülüyordu.

Şark Mecmuası da 23 Mart 1875 tarihli sayısında, “*Asâr-ı Atıka Mektebi*” başlığıyla konuyu gündeme getirdi. Yazıda, memlekette her yerin harabe ve eski binalarla dolu olduğunu, her yerde eski eserlerin bulunması dolayısıyla bu konularda tahsilin gerekliliği vurgulanıyordu. Ancak okulun bazı şartlarından dolayı beklenen ve istenen sonucun alınamayacağı öngörüsünde bulunuluyordu.

Şark Mecmuası, öncelikle mzeyle birlikte mektebin de müdürlüğünü yapacak olan Dethier’in hastalığı dolayısıyla bu konudaki düşüncelerinin bilinmediğini, ancak bu programı tamamıyla beğenmeyeceğini dile getiriyordu. İkinci eleştirisi ise okula alınacak ğrencilerin *Fransızca, eski Yunanca, Latince, Osmanlı dillerine aşına olmaktan başka Genel Tarih ve Coğrafya tahsil etmiş olmaları ve bu dillerden Türkçeye tercüme yapabilmeleri* şartına dairdi. Bu bilgilerin okulda öğrencilere öğretilip, okuldan mezun olunurken yapılacak sınavlarda istenilmesi gerektiği vurgulanıyordu. Okula başlama şartları arasında böyle bir maddenin olması kimsenin bu okula giremeyeceği düşüncesini uyandırıyor. nc eleştiri ise okulun kadrosuna dairdi. Alçı ve fotoğrafya dersleri haricindeki tüm dersler için bir muallimin gvlelendirileceği; üstelik bu kişinin okulun diğer işleriyle birlikte müzede de görev yapacağı dikkate alınırsa, günde 8-10 saat çalışmak zorunda kalması ciddi bir sorun olarak görülüyordu. Tüm bu eleştirilerden sonra, nizamnamede, bu şekilde uygulamanın mümkün olamayacağından, eğitim ve eski eserler alanında bilgi sahibi kişilerin görüşleri doğrultusunda değişiklik yapılması arzusu dile getiriliyordu.⁴³

Müze Mektebi’nin Akıbeti

Padişahın onayı ve Maliye Nezâreti’nin 90.000 kuruş denek aktarmasının ardından alçı dersleri için, Mekteb-i Sanayi’den mezun olduktan sonra Paris’e gidip alçı sanatı eğitimi alan İstavri gvlelendirildi.⁴⁴ İstavri, müze mektebi faaliyetlerine başlayınca kadar Müze-i Hümâyûn’da istihdam edilecekti. Kendisine 200 kuruş aylığın yanında alçıdan yapıp sattığı eşyaların kârından da % 20 pay verilecekti.⁴⁵

İstavri’nin alçı muallimliğine seçilmesinin ardından aradan geçen bir yıla rağmen okul eğitim-ğretim faaliyetlerine başlamamıştı. Müze mektebi açılarak donanımlı eleman ihtiyacının karşılınmaya çalıştığı 1870’li yıllarda Osmanlı müzeciliğinin bir başka sorunu daha vardı: Müze binası. *Devlete yakışacak* görkemli bir müze binası için inili Köşk’n tadilattan geçirilmesine karar verilmişti. Bunun için 1875 yılında mimar Monterano ile anlaşma sağlanmış

⁴³ “Asâr-ı Atıka Mektebi”, *Şark*, 23 Mart 1875; Mustafa Cezar, *Sanatta Batı’ya Açılış ve Osman Hamdi Bey*, s. 492-493.

⁴⁴ BOA. *İrade Dahiliye*, 721/50343.

⁴⁵ BOA, *MF.MKT.* 34/42.

ve tadilat planları hazırlanmıştı.⁴⁶ Çinili Köşk'ün müze binası olarak dizayn edilmesi için yapılan tadilat 193.200 kuruş tutmuştu.⁴⁷ Bu masrafın 90.000 kuruşunun müze mektebi için ayrılan ödenekten karşılanmasına karar verildi. Yani okul faaliyete başlamadan ödenegine el konulmuş oldu⁴⁸. Nitekim Müze-i Hümayûn Mektebi, alçı muallimi istihdam ettiği ve Maliye Nezâreti'nden ödenek aktarıldığı halde açılmamıştı. Ne yazık ki elimizdeki belgelerden, okulun neden açılmadığına dair somut bir veriye ulaşmak mümkün değildir. Fakat elde bulunan veriler ışığında bir takım yorumlarda bulunulabilir.

İlk olarak müze yönetiminin müze binası ve okul arasında tercih yapmak zorunda kalmış olması muhtemeldir. Çünkü Çinili Köşk'ün müzeye çevrilmesi hayli masraflı olmuştu. Bu masraflar, müze mektebinin ödeneginin kullanılmasının yanında birden fazla olan eski eserlerin satışından elde edilecek gelirle kapatılacaktı. Bu da ekonomik verilerin kötü olduğu⁴⁹ ve 1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı'nın yaşandığı bir dönemde, Osmanlı idaresinin konuya soğuk bakmış olabileceğini düşündürmektedir.

İkinci ihtimal ise müze mektebinin de müdürlüğünü yapacak olan Dethier'in ihtiyarlık ve hastalıkla uğraşması nedeniyle bu işe gereken ilgiyi gösterememiş olmasıdır. Dethier, Şubat 1876'da beş aydır hastalığı nedeniyle yatağından kalkamamıştı.⁵⁰ Yerine vekâleten görevlendirilenlerin de müze mektebiyle ilgilenmediği anlaşılmaktadır.

Müze mektebinin faaliyete başlayamamasının üçüncü sebebinin ise değişen iktidarlar arasında aramak mümkündür. 1881 yılında müze müdürü olan Osman Hamdi Bey'in teşvik ve tavsiyeleri üzerine yakın dostu Ticaret Nâzırı Raif Paşa, Sanayi-i Nefise Mektebi'ni kurmayı kabul etti.⁵¹ Sanayi-i Nefise Mektebi resim, heykel, mimarlık ve hakkaklık (oymacılık) bölümlerinden oluşması⁵² Müze-i Hümayûn Mektebi'ni adeta gereksiz kılmıştı.⁵³ Üstelik Sanayi-i Ne-

⁴⁶ Hayal Meriç, "Osmanlı Devleti'nde İlk Müze/Müze-i Hümayûn: Çinili Köşk", *Sigma*, Özel Sayı, 3/2, 2011, s. 309.

⁴⁷ BOA, MF.MKT. 33/132.

⁴⁸ BOA, MF.MKT. 33/173.

⁴⁹ Bilindiği üzere Osmanlı İmparatorluğu 1875 yılında moratoryum ilan etmişti. Osmanlı dış borçları hakkında bkz. Emine Kıray, *Osmanlı'da Ekonomik Yapı ve Dış Borçlar*, İstanbul 2010.

⁵⁰ Mustafa Cezar, *Sanatta Batı'ya Açılış ve Osman Hamdi Bey*, s. 186-187.

⁵¹ Müze-i Hümayûn Mektebi Maarif Nezâreti'ne bağlı iken Sanayi-i Nefise Mektebi Ticaret Nezâreti'ne bağlı olarak kuruldu. Bunda Osmanlı Hamdi Bey ile Ticaret Nâzırı Raif Paşa'nın samimiyetinin ötesinde bu yıllarda Fransa'da sanayi-i nefise için bir nezâret kurulduğu, diğer ülkelerde ise bu tür müesseselerin Ticaret Nezâreti'ne bağlı olduğu bilgisi etkili oldu. Ancak kısa süre sonra Sanayi-i Nefise Mektebi'nin Maarif Nezâreti'ne bağlanmasına karar verildi. Bkz: BOA, *Meclis-i Vükela Mazbataları*, 15/32; Mustafa Cezar, *Sanatta Batı'ya Açılış ve Osman Hamdi Bey*, s. 445.

⁵² Ebru Karakaya, *Türk Mimarlığı'nda Sanayi-i Nefise Mektebi/Güzel Sanatlar Akademisi'nin Yeri ve Restorasyon Alanına Katkıları (1883-1960)*, (Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2006, s. 7-8.

⁵³ Mustafa Cezar, *Sanatta Batı'ya Açılış ve Osman Hamdi Bey*, s. 447.

fise Mektebi'nin, Müze müdüriyetine bağlı olması ve binasının da yine müze civarında inşası, onun Müze-i Hümâyûn Mektebi'nin yerine yapıldığını gösteriyordu.⁵⁴

Sonuç

15. yüzyılın sonlarından itibaren ortaya çıkan ve 1750'lerden sonra yaygınlaşan müzeler, modernleşmenin bir göstergesi sayılmıştı. Özellikle Avrupa'daki önemli başkentlerde müzelerin açılması Batılılaşarak modernleşmeye alışan Osmanlıların dikkatini çekmişti. Avrupalıların, eski Yunan uygarlığının n Avrupa uygarlığı olduğu ve Avrupalı olmayan milletlerin eski eserlerin kıymetini bilmedikleri tezinden hareketle Osmanlı topraklarındaki eski eserleri kartıp götürmelerine karşılık, müzecilik faaliyetlerine başlayan Osmanlılar, daima kendi topraklarına ait eserlerin Avrupa müzelerinde sergilenmesinden şikyetiydiler. Ancak Osmanlı topraklarında müzenin 19. yüzyılın ortalarında kurulmuş olması ve eski eserler konusunda uzman Osmanlı tebaasının bulunmaması, Osmanlılar açısından sorgulanması gereken bir konuydu.

Osmanlıların eski eserler konusunda uzman yetiştirme dşncesinin oluşmasında Avrupalıların yaptıkları kazılarda buldukları eserleri yurtdışına kaırmasının etkisi oldu. Özellikle Alman arkeolog Henrich Schliemann'ın Truva'dan kartıp, Yunanistan'a kaçırdığı eserlerin geri getirilmesi için verilen hukuk mücadelesi sonrası Hariciye Nâzırı, hem kazı yapacak hem de gerektiğinde vilayetlerde yabancılardan kazılarını denetleyecek kişilerin yetiştirilmesiyle bu tür sorunların nnn alınabileceğini Maarif nzırına bildirdi. Maarif Nezâreti de bu fikir doğrultusunda Müze müdürlüğüne bağlı Müze-i Hümâyûn Mektebi'ni kurdu. Ancak henüz modern bir müze binası olmayan, mevcut müze müdürünün hasta yatağından kalkamadığı ve ekonomik iflasını ilan etmiş bir devlette öğrencilerine maaş verecek olan okul, eğitim-ğretim faaliyetlerine başlayamamıştı. Müze müdürünün değişmesi sonrasında bu okulun eleman yetiştireceği branşları da bünyesinde barındıran Sanayi-i Nefise Mektebi kuruldu. Dolayısıyla Müze-i Hümâyûn Mektebi'nin hükmü kalmadı.

Müzecilik ve eğitimin tek bir çatı altında toplandığı Müze-i Hümâyûn Mektebi kurma dşncesi, tabir yerindeyse sıkıştırılmış bir modernleşme projesi olarak Osmanlıların bu dönemde içerisinde buldukları ya da yöneldikleri dünya görüşünü yansıtması açısından oldukça manidardı. Avrupa'da müzeciliğin gelişimi, aslında, eşyaya bakıştaki değişimin ve smrgencilik döneminde karşılaşılan "*bilgi bunalımı*"nın bir sonucu idi. Osmanlı'da ise bu değişim ve bunalım 19. yüzyılda yaşandı. Fakat bu bunalım Osmanlı için daha çok, "*Bu devlet nasıl kurtarılır?*" sorusu ekseninde Batı karşısındaki konumunun ürettiği bir bunalımdı.

⁵⁴ BOA, MF.MKT, 74/1; BOA, İ.DH. 845/67871.

Gay

Akademik
Bakış

168

Cilt 6 Sayı 12
Yaz 2013

Kaynaklar

Başbakanlık Osmanlı Arşivi Belgeleri

İrade Dâhiliye

Maarif Nezareti Evrakı

Meclis-i Vükela Mazbataları

Şura-yı Devlet

Yıldız Esas Evrak

Sürelî Yayınlar

Basiret, 30 Ocak 1875.

Düstur, Tertip I/Cilt 3.

Şark, 23 Mart 1875.

Kitap ve Makaleler

ARUNDELL, F.V.J., *Discoveries in Asia Minor; Including a Description of the Ruins of Several Ancient Cities, and Especially Antioch of Pisidia*, London 1834.

BİR, Atilla- Feza Günergün, "Ahmed Muhtar Paşa'nın Tasarladığı Taşınabilir Güneşsaati ve Kullanımını Açıklayan "El Basîtesi Risalesi"", *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*, X/2, 2009, s. 1-12.

BURKE, Peter, *Rönesans*, çev. Özkan Akpınar, İstanbul 2000.

BURKE, Peter, *Bilginin Toplumsal Tarihi*, çev. Mete Tunçay, İstanbul 2008.

CEZAR, Mustafa, *Sanatta Batı'ya Açılış ve Osman Hamdi Bey*, İstanbul 1971.

EĞECİOĞLU, Ömer, "Kraliçe Victoria'nın Taç Giyme Töreni ve Fethi Ahmed Paşa", *Toplumsal Tarih*, S. 211, (2011), s. 2-6.

ESİN, Ufuk, "19. Yüzyıl Sonlarında Heinrich Schliemann'ın Troya Kazıları ve Osmanlılar'la İlişkileri", *Osman Hamdi Bey ve Dönemi Sempozyum 17-18 Aralık 1992*, Yayına Hazırlayan: Zeynep Rona, İstanbul 1993, s. 179-191.

EYİCE, Semavi, "Arkeoloji Müzesi ve Kuruluşu", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, C.6, s.1596-1603.

GENCER, Bedri, *İslam'da Modernleşme 1839-1939*, Ankara 2008.

HAMILTON, William J., *Researches in Asia Minor, Pontus, and Armenia; with Some Account of Their Antiquities and Geology*, London 1842.

KARAKAYA, Ebru, *Türk Mimarlığı'nda Sanayi-i Nefise Mektebi/Güzel Sanatlar Akademisi'nin Yeri ve Restorasyon Alanına Katkıları (1883-1960)*, (Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2006.

Lady Montagu, *Şark Mektupları*, İstanbul 1998.

KIRAY, Emine, *Osmanlı'da Ekonomik Yapı ve Dış Borçlar*, İstanbul 2010.

Gazi

Akademik
Bakış

169

Cilt 6 Sayı 12
Yaz 2013

MADRAN, Emre, "Osmanlı Devletinde "Eski Eser" ve "Onarım" Üzerine Gözlemler", *Belleten*, S.195, Ankara 1986, s. 503-546.

Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, C. 2, haz. Nuri Akbayar, İstanbul 1996.

MERİÇ, Hayal, "Osmanlı Devleti'nde İlk Müze/Müze-i Hümayûn: Çinili Köşk", *Sigma*, Özel Sayı, 3/2, 2011, s. 308-314.

MUMCU, Ahmet, "Eski Eserler Hukuku ve Türkiye", *AÜ Hukuk Fakültesi Dergisi*, c.26, S. 3-4, Ankara 1969, s.45-78.

ORTAYLI, İlber, "Tanzimat'ta Vilayetlerde Eski Eser Taraması", *Tanzimat tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, C.6, s. 1599-1600.

ÖZ, Mehmet, *Osmanlı'da "Çözülme" ve Gelenekçi Yorumcuları*, İstanbul 2005.

ÖZKAN, Süleyman, "Osmanlı Devleti'nde Eski Eser Koleksiyonculuğu", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 19/2, Aralık 2004, s.65-86.

SHAW, Wendy M.K., *Osmanlı Müzeciliği Müzeler, Arkeoloji ve Tarihin Görselleştirilmesi*, çev: Esin Soğancılar, İstanbul 2004.

SOMEL, Selçuk Akşin, *Osmanlı'da Eğitimin Modernleşmesi (1839-1908) İslâmlaşma, Otokrasi ve Disiplin*, İstanbul 2010.

SÖNMEZ, Ali, "Truva Hazinelerinin Peşinde Bir Hukuk Mücadelesi: Osmanlı Devleti ve Schliemann Davası", *OTAM*, S.29, Bahar 2011, s.215-228.

SU, Kamil, *Osman Hamdi'ye Kadar Türk Müzesi*, İstanbul 1965.

ŞAHAN, Melek, "Müze ve Eğitim", *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, C.3, S.4, Güz 2005, s.487-501.

ŞAHİN, Gürsoy, "Avrupalıların Osmanlı Ülkesindeki Eski Eserlerle İlgili İzlenimleri ve Osmanlı Müzeciliği", *AÜDTCF. Tarih Araştırmaları Dergisi*, S.42, Eylül 2007, s.101-125.

TÜRKSEVEN, Hüseyin, *Osmanlı Devleti'nde Eski Eser Politikası ve Müze-i Hümayûn'un Kuruluşu*, (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi- Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Çanakkale 2010.

EK:

Müze-i Hümayûn Mektebi Nizamnâmesi

1. Dersaadette fenn-i asâr-ı atıka ve meskûkât-ı kadîme tahsiline mahsûs olmak üzere Maarif Nezâret-i Celfilesi taht-ı idâresinde bir mekteb teşkil olunacaktır.
2. Mekteb-i mezkûre badehu icâb eylediği halde tezyîd olunmak üzere şimdilik on iki nefer şakird alınacaktır.
3. Bu mektebe alınacak şakird Fransızca ve Yunan-i kadîm ve Latin ve Türkî lisanlarını ve Tarih-i umûmî ve coğrafyayı layıkıyla bilir ve bu lisânları Türkçeye tercüme eder takımdan olmaları meşrûttur. (*Müsveddedeki şekli*: Mektebe kabul olunacak şakirdânın Fransızca lisânını layıkıyla tahsil etmiş olması meşrûttur.)

Gözy

4. Mekteb-i mezkûr Müze-i Hümâyûn ebniyesi derûnunda küşâd olunmak üzere şimdilik nezâret-i müşârûn-ileyhâ dâiresinde bulundurulacaktır.
5. Mektebin müddet-i tahsîliyesi iki sene olup müddet-i mezbûre zarfında şakirdâna Lisân-i kadîm-i Yunanî ve Latince tahsîl ettirileceği misüllü Tarih-i Umûmî ve Coğrafya ve Asâr-i Atîka ve Meskûkât-i kadîme dersleri verilecek ve bir taraftan dahi resm-i âdî ve tasâvirin alçı ile resmi alınmak ve fotoğrafı ile aynı çıkarılmak usûlleri gösterilecek ve ahcâr-ı mütenevvia üzerine beyân-ı malûmât olunacak.
6. Asâr-ı atîka ve Meskûkât-ı kadîmeden ders vermek ve müdürüne her husûsta muâvenet eylemek ve alçı ve fotoğrafa usûllerini talîm etmek üzere iki ki cemân üç nefer muallim istihdâm olunacaktır. (*Müsveddedeki şekli:* Mekteb-i mezkûrede berminvâl-i muharrer Yunan-i kadîme ve Latin lisânlarını tedrîs itmek üzere iki ve Tarih-i umûmî ve Coğrafya dersleri verilmek üzere bir ve Asâr-i atîka ve Meskûkât-ı kadîme üzerine bahs etmek üzere bir kimse cemân dört nefer hoca ve alçı ve fotoğrafa usûllerini talîm etmek üzere başka başka iki nefer muallim istihdâm olunacaktır.)
7. Zikr olunan muallimlere icâbı vechle tahsîs olunacak maâşât için şimdilik mekteb-i mezkûrede senevî kırk bin ve mesârif-i mütenevvia-i şehriyyesi için iki bin kuruş kadar tahsîs olunacaktır. (*Müsveddedeki şekli:* Zikr olunan muallimlere icâbı vechle tahsîs olunacak maâşât için şimdilik mekteb-i mezkûrede senevî kırk bin ve mesârif-i müteferrika-i şehriyyesi için üç bin kuruş tahsîs olunacaktır.)
8. Mekteb-i mezkûre alınacak şakirdâna ileride istihdâm olunacakları hafriyyât ve tahriyyât ve tahkîkât işlerinde müstevfi maâşlar tahsîs olunacağından esnâ-yı müddet-i tahsîliyelerinde bazı mesârif-i zâidelerinin tesviyesine medâr olmak üzere beherine şehriyye ikişer yüz kuruş maâş verilecektir.
9. Mekteb-i mezkûrun yevm-i tatili Cuma ile Pazar günlerine mahsûs olup haftada beş gün dersleriyle meşgûl olacaklardır ve dersler eyyâm-ı sayfiyyede saat ikiden sekize kadar devam edip sekizden ona kadar şakirdâna müze derûnunda asâr-i atîka üzerlerinde amelîyât gösterilecek ve bazı eyyâmda dahi meskûkât-i kadîme üzerine malûmât verilecektir.
10. Senenin nihâyetinde mekteb-i mezkûre şakirdânına Dersâdete yakın olan ve asâr-ı atîka mevcût olduğu meczûm bulunan bir mahal üzerine sevk olunub orada kaide üzere tahriyyât ve hafriyyât icrâsıyla amelîyât gösterilecektir.
11. Mahal-i mezkûr şakirdânın adedine göre kıtaat-ı muhtelifeye taksîm olunub her birinde icrâ-yı hafriyyât birine ihâle olunacağından her birine eser-i dirâyet ve mahâreti olmak üzere istihrâc edeceği asâr-ı atîkânın kıymet-i itibâriyyesi üzerine münâsibi vechle icrâ-yı mükâfat-ı nakdiyye olacaktır.
12. Müddet-i tahsîliyenin ikmâlinden sonra şakirdân-ı merkume gerek devletce icra olunacak hafriyyât işlerinde ve gerek tahkîk memûriyetlerinde ve Müze-i Hümâyûna aid husûsât-ı sâirede istihdâm olunacaklardır.

Gazi

13. Müddet-i muayyene-i tahsiliyye esnâsında mektebi terk edenlerden buldukları müddetce kendüleri için vukû bulan mesârifât kâmilen ahz ve istifâ olunacaktır.
14. Mekteb-i mezkûre mülâzemet suretiyle devam itmek isteyenlerden müdavim sınıflarında bulunan olur ise yirmi neferi tecâvüz itmemek üzere kabûl olunacak ve fakat bunlara maâş verilmeyecektir.
15. Mülâzimîn-i merkumeden müddet-i tahsiliyyenin ikmâline kadar devam ile şehâdetnâme ahz edenlerin hukukça şakirdân-ı aslîyyeden farkları olmayacak ve bunlar dahi devletçe lüzûm görüldüğü ve kendileri dahi tâlib oldukları halde diğherleri misillü istihdâm olunacakları gibi asâr-ı atîka taharrisi için taraf-ı devletden ruhsat alanlar tarafından istihdâmlarına mümanaât olunmayacaktır.
16. Muvazzaf sınıfta hall vukûunda mülâzimînden en kıdemli ve ehliyetlisi açık mahale geçirilecektir.

Gazî

Akademik
Bakış

172

Cilt 6 Sayı 12
Yaz 2013